

Andrzej Chodubski

Badania europeistyczne na tle ogólnych trendów rozwoju nauki

Uznając, że europeistyka jest dyscypliną naukową poszukującą swej tożsamości, zauważa się, że jej korzenie sięgają czasów starożytnych – przestrzeni greckiej i rzymskiej. Ujawnia ona swą odrębność na tle światowych wzorów i paradygmatów rozwoju nauki, a w tym m.in. dalekowschodnich, amerykańskich. Dąży ona do zachowania tej odrębności przy jednoczesnej otwartości na znaki przemian kulturowo-cywilizacyjnych¹. Wśród znaków tych nośny jest proces zjednoczeniowy: a w projektach integracyjnych podnoszona jest waga idei jedności europejskiej².

Ujawnianie integracji w kategoriach badawczych wiąże się z ustaleniem zakresu przedmiotu poznania, a następnie z określeniem reguł dociekań poznawczych.

Zakres badań europeistycznych jest zwykle ujmowany jako rozpoznawanie odrębności cywilizacji europejskiej oraz jej powiązań z *światem zewnętrznym*. Przy tym przyjmuje się, że charakteryzuje ją autonomiczność, co wyraża się nawet w funkcjonowaniu kategorii: kultura europejska, cywilizacja europejska, europejski krąg kulturowy, europejski krąg cywilizacyjny itp.

W tej sytuacji uzasadnione jest prowadzenie autonomicznych badań nad cywilizacją europejską³. Współcześnie istotnym wyzwaniem jest stworzenie odpowiednich założeń metodologicznych. Szczególną nośność zdobywa w tym względzie wypraco-

¹ A. Chodubski, *O tożsamości cywilizacji europejskiej*, [w:] *W kręgu cywilizacji europejskiej. Praca ofiarowana Profesorowi Andrzejowi Piskozubowi w 40-lecie pracy zawodowej*, Toruń 1996, s. 21–32; *Integracja europejska. Wstęp*, red. K.A. Wojtaszczyk, Warszawa 2006; J. Ruskowski, *Wstęp do studiów europejskich. Zagadnienia teoretyczne i metodologiczne*, Warszawa 2007; F. Gołembski, *Cywilizacja europejska*, Warszawa 2012.

² *Europeistyka w zarysie*, cz. I, red. A. Z. Nowak, D. Mielczarek, Warszawa 2006; A. Chodubski, *Idea jedności Europy*, [w:] *Wektory współczesnych przemian europejskich*, red. B. Garbacik, R. Majewski, Gdańsk 2010, s. 3–21.

³ K.A. Wojtaszczyk, W. Jakubowski, *Studia europejskie. Zagadnienia metodologiczne*, Warszawa 2010.

wanie ram badań dotyczących rozpoznawania współczesnych zjawisk i procesów rzeczywistości europejskiej, ujawniających swą odrębność w procesach unifikacji i jednoczesnej dywersyfikacji cywilizacyjnej świata. Istotną trudność w tym względzie stanowi czynnik zwany *wartością dodaną*, przez którą rozumie się narzucone pojmowanie rzeczywistości kulturowo-cywilizacyjnej, w tym zwłaszcza w sferze aksjologicznej. Czynnik ten jest generowany przez główne podmioty integracji europejskiej; w wymiarze instytucjonalnym przez strukturę Unii Europejskiej⁴. Czynnik ten wiąże się z tzw. poprawnością polityczną danego czasu. Nie przewiduje się w unijnym procesie decyzyjnym ujawniania się instytucji opozycji.

W założeniach metodologicznych uznaje się zróżnicowany zakres przedmiotowy badań. Istotne jego elementy stanowią: warunki geograficzno-przyrodnicze, demograficzne, historyczne, polityczne, społeczne, kulturalne itp. Elementy te ujawniają się zarówno jako możliwości, jak i bariery w rozwoju kulturowo-cywilizacyjnym; występują jednak jako rzeczywistość warunkująca, oddziaływująca, wpływająca, krzyżująca się w różnych konfiguracjach zjawisk i procesów życia kulturowo-cywilizacyjnego. W tej sytuacji badania europeistyczne ze względu na zakres poznania są interdyscyplinarne.

Interdyscyplinarność jest postrzegana jako wpływowa orientacja w poznaniu humanistycznym, aczkolwiek jest też przedmiotem krytyki – indentyfikowana jest z powierzchownością, potocznością rozpoznawania danej rzeczywistości. Postrzega się ją jako przeciwstawienie się dociekaniom specjalistycznym, a zwłaszcza wąsko specjalistycznym. Rzeczywistość ta z dużą wyrazistością odbija się w edukacji akademickiej. Ujawnia się w tym względzie odmienność powołania edukacyjnego. Uniwersytety orientują się na szeroki rozwój intelektualny, na wyposażenie absolwenta w możliwość uczestnictwa w różnych przedsięwzięciach profesjonalnych, a w tym nawet na nieistniejących na *liście zawodów*, zaś wyższe szkolnictwo zawodowe (techniczne, medyczne, artystyczne) z definicji predystynowane jest do kształcenia specjalistycznego. Interdyscyplinarność jest istotna, zwłaszcza w sytuacji zmienności zawodów, umiejętności, potrzeb i wyzwań cywilizacyjnych, wąsko wyspecjalizowane umiejętności nie są w stanie sprostać wyzwaniom szybko zmieniającego się rynku pracy. Nie orientuje się on na pozyskiwanie zbyt wąskich specjalistów. Kształcenie uniwersyteckie – interdyscyplinowane powołane jest do kształtowania formacji intelektualnej, która potrafi gromadzić fakty, krytycznie je analizować, wyciągać wnioski. Słabością szkolnictwa wyższego jest zamykanie się w getcie specjalizacji, odniesień do istniejącego obecnie, ale mającego niewiele wspólnego z przyszłym rynkiem pracy⁵.

⁴ *System instytucjonalny Unii Europejskiej*, red. K.A. Wojtaszczyk, Warszawa 2005.

⁵ R. Tadeusiewicz, *Po 1989 roku powstało wiele rzekomych szkół wyższych...*, „Rzeczpospolita” 18.10.2012, s. A 10 (rp.pl/opinie).

Współcześnie w rzeczywistości budowy rzeczywistości informatycznej wzrasta znaczenie nauki. Uznaje się ją za siłę sprawczą likwidacji barier rozwojowych. Na jej osiągnięciach bazuje funkcjonowanie nowoczesnej cywilizacji. Aczkolwiek zmienia się charakter pracy naukowej. Przystaje być traktowana jako misja, powołanie, hobby pojedynczego człowieka, a staje się jednym z wykonywanych zawodów. Przywołuje się przy tym słowa noblisty fizyka rosyjskiego Piotra Kapicy: „na zawsze zginęły szczęśliwe dni wolnej pracy naukowej, przysparzające nam tyle radości. Nauka straciła wolność. Nauka stała się siłą produkcyjną. Stała się bogata, ale stała się niewolnicą, a część jej jest strzeżona w sekrecie”⁶.

W sytuacji sytuowania nauki jako profesji ukierunkowanej na rozpoznawanie rzeczywistości kulturowo-cywilizacyjnej; w tym w wymiarze prognostycznym zwiększa się w szybkim tempie liczba pracowników naukowo-badawczych, którzy pracują w zespołach; oczekuje się od nich z jednej strony, pracy analitycznej, specjalistycznej, z drugiej zaś – multidyscyplinarnego podejścia do rozpoznawanych zjawisk i procesów, wpisywania nowych analitycznych ustaleń poznawczych w przestrzeń syntezy – wizji ogólnej.

Rozwój nauki wymaga coraz większych nakładów finansowych. W tej sytuacji naukowcy stają się zależni od instytucji politycznych (rządowych), jak też od świata biznesu (przedsiębiorców, zarządców życia gospodarczego).

W kształtowaniu kadry naukowej ważne zadania wyznacza się szkolnictwu wyższemu⁷. Zakłada się, że powinno ono generować kapitał intelektualny. We współczesnej jego strategii zakłada się m.in. rozdział dydaktyki od badań, samokształcenie kierowane i stymulowane, organizowanie konferencji międzynarodowych, seminariów, sympozjów i grup badawczych, inicjowanie i wypracowywanie międzynarodowych wspólnych programów badań oraz koordynowanie realizacji tych programów, wypieranie podręczników przez urządzenia informatyczne (techniczne), zarządzanie uczelniami, a nie jej reprezentowanie.

W rozwoju szkolnictwa wyższego zauważa się jako typowe modele: holywoodzki (amerykański) i anglosaski (europejski). Pierwszy z nich ujawnia rewolucję edukacyjną. Zdobywa w nim ważne miejsce przestrzeń wirtualna – postęp techniczny, prowadzi się *edukację bez granic* (*Open Uni, Distance Learning*, język angielski uznaje się jako uniwersalny, zakłada się przyspieszenie studiowania – mobilność studentów (zdobywanie umiejętności), zmienność dydaktyków oraz technologii kształtowania (uniwersytety satelitarne). W modelu anglosaskim zachowuje się tradycję akademicką, odpowiedzialność za kształcenie ludzi nauki (uznawanie autorytetów, mistrzów badań

⁶ E. Polak, *Przemiany cywilizacji współczesnej w sferze kultury materialnej*, Gdańsk 1996, s. 55–56.

⁷ *Zarządzanie wyższymi uczelniami na świecie*, red. J. Auleytner, Warszawa 2012.

naukowych), kontrolę postępów edukacyjnych poprzez prowadzenie kolokwiiów, egzaminów, aczkolwiek uwzględnia się konkurencyjność uczelni potwierdzaną przez różne rankingi, w tym w zakresie przygotowania absolwentów do potrzeb rynku pracy, a zwłaszcza gospodarki. W modelu tym zwraca się uwagę na edukację na rzecz wzajemnego poznania, poszanowania i zrozumienia narodów, na rozpoznawanie i pielęgnowanie dziedzictwa przyszłości, co dyktuje m.in. proces integracji europejskiej, w projekcie którego ważne miejsce zajmują jednocześnie zachodzące procesy unifikacji i dywersyfikacji życia kulturowo-cywilizacyjnego⁸. W edukacji akademickiej przywiązuje się dużą uwagę do rozpoznawania zjawisk i procesów globalizacji świata.

Uczelnie polskie sytuują się na uboczu tzw. współczesnej rewolucji edukacyjnej. Nie występują w zagranicznych rankingach. Ujawniają przywiązanie do tradycyjnego kształcenia w zakresie wąskich specjalizacji zarówno w zakresie nauk przyrodniczych, technicznych, jak humanistycznych i społecznych. Nierzadko podnoszona jest potrzeba kształcenia interdyscyplinarnego, w praktyce kulturowej rzeczywistości ta jest marginalizowana. W sytuacji rozpoczęcia kształcenia europeistycznego ujawnia się również perspektywa interdyscyplinarna. W praktyce edukacja z tego zakresu odbywa się odrębnie w przestrzeni prawnej, ekonomicznej oraz naukach humanistycznych i społecznych. Decydują o tym przede wszystkim względy tradycyjnej odrębności dyscyplin naukowych, co wyraża się m.in. w wydawaniu dyplomów ukończenia studiów europeistycznych. Np. student studiujący europeistykę na wydziałach prawnych uzyskuje dyplom ukończenia studiów prawnych, czy też studiujący tę dyscyplinę na wydziałach ekonomicznych uzyskuje dyplom ukończenia studiów ekonomicznych.

W badaniach europeistycznych, sytuujących się w naukach humanistycznych i społecznych przedmiot poznania – Europa postrzegana jest holistycznie, jako całość, konstrukcja wyznaczana przez jej historię społeczną i polityczną, relacje i stosunki międzynarodowe, rozwiązania prawne, poziom rozwoju gospodarczego, rozwój nauki, kultury i sztuki, zjawiska i procesy integracyjne. Rozpoznaje się specyfikę i złożoność integracji, zwykle z punktu widzenia funkcjonowania Unii Europejskiej. W badaniach europeistycznych obok powołania scalającego ustalenia różnych subdyscyplin ujawniają się obszary odrębne, charakterystyczne dla poznania *stricto* tej dyscypliny, m.in. procesów integracji – wewnątrzspółnotowej, wewnątrzunijnej, ponadnarodowej, regionalnej, systemów politycznych – nowej instytucjonalizacji, instytucjonalizacji unijnej; kultury politycznej, tworzącej się w rzeczywistości funkcjonowania Unii Europejskiej, a w tym definiowania współczesnej europejskości. Zauważa się, że w badaniach tych podstawowym wyzwaniem jest odnoszenie się do europejskiej tożsamości,

⁸ A. Chodubski, *Wartości cywilizacji współczesnej a unifikacja i dezintegracja Europy*, [w:] *Unifikacja i różnicowanie się współczesnej Europy*, red. B. Fijałkowski, A. Żukowski, Warszawa 2002, s. 16–30.

a w tym do systemu wartości, przestrzeni kulturowej, a w tym społecznej i politycznej, gdzie wyodrębnia się tryb *życia i rodzaj mentalności*⁹.

Kształtowanie się odrębności badań europeistycznych wiąże się z ich autonomizacją, a w tym z odseparowaniem się od badań typowych dla stosunków międzynarodowych czy politologii, antropologii. Ważnym wyzwaniem jest w tym względzie ujawnienie zdolności do formułowania twierdzeń i hipotez naukowych *stricto* europeistycznych. Obecnie zauważa się, że mimo dość szerokiego (paneuropejskiego) przedmiotu dociekań studiów europejskich, dyscyplina ta koncentruje się przede wszystkim na procesach integracyjnych zachodzących w ramach Wspólnot Europejskich (Unii Europejskiej) i zapewne ta tendencja utrzyma się, wzmacnia ją bowiem dynamika Unii Europejskiej, a przede wszystkim jej kolejne rozszerzenia i w konsekwencji obejmowanie integracją coraz to nowych państw europejskich¹⁰. Zauważa się, że w autonomizacji studiów i badań europejskich ważna rola przypada instytucjonalizacji. Na poziomie akademickim jako pierwsze utworzono w 1949 r. *College l'Europe* (Kolegium Europejskie) w Brugii (Belgia). Następnie w 1963 r. *Institut d'études européennes* (Instytut Studiów Europejskich). W Polsce europeistyka, jako odrębny kierunek studiów istnieje od 2003 r. W ciągu dziesięciu lat jej istnienia ujawniały się wciąż nowe inicjatywy zorientowane na jej autonomizację, na określenie miejsca wśród innych dyscyplin naukowych. Wśród nich na uwagę zasługują ogólnopolskie warsztaty europeistyczne. Ich celem jest poddawanie analizie nowych tendencji w badaniach nad integracją europejską oraz korespondujących z nimi metod badawczych i ich zastosowania. Wartością dodaną jest w organizacji warsztatów możliwość wymiany poglądów i doświadczeń w zakresie metodyki stosowanej w pracach badawczych osób prezentujących różne ośrodki akademickie z całego kraju¹¹. Pierwsze warsztaty odbyły się w dn. 10–11 maja 2010 r. na Uniwersytecie Warszawskim. W polu uwagi poznawczej znalazły się kwestie aksjologiczne, rozpoznawanie podmiotów europejskiej przestrzeni politycznej oraz szczegółowe polityki europejskie. Ważne miejsce w prezentacji zagadnień zajął europeistyczny warsztat badawczy, a w nim projekty teoretyczne badań, metody i techniki badawcze, stan badań, wykorzystane materiały źródłowe oraz literatura przedmiotu. Drugie warsztaty odbyły się w Instytucie Politologii i Europeistyki na Uniwersytecie Szczecińskim¹² oraz trzecie na Uniwersytecie Kardynała Stefana Wyszyńskiego. W opublikowanych z nich materiałach we *Wstępie* słusznie wskazuje się, że należy wystrzegać się nieżyczliwej krytyki. Krytyka, nawet ta uzasadniona, może przybierać różne formy, począwszy od życzliwego zwrócenia

⁹ J. Strzelczyk, *Odkrywanie Europy*, Poznań 2000, s. 15.

¹⁰ J. Ruskowski, *op.cit.*, s. 21.

¹¹ *Metodologia badań europejskich*, red. K.A. Wojtaszczyk, T. Kownacki, Warszawa 2011, s. 7.

¹² *Metodologia stosunków europejskich*, red. S. Kaniewski, D. Kowalewska, M. Żurek, Szczecin–Warszawa 2012.

uwagi na różnego rodzaju mankamenty jakiejś tezy czy teorii naukowej, a skończywszy na sadystycznym wyżywaniu się na innym uczestniku dyskusji. Posądzenie o złe intencje, naśmiewanie się ze zdań wyjętych z kontekstu itp. stanowią najczęściej przejawy niezyczliwej krytyki. Niezyczliwa krytyka, pełna zjadliwych i kąśliwych uwag, natchalna i natarczywa z całą pewnością nie tworzy ram dla rzeczowej debaty na temat popełnianych błędów. Sprawia natomiast, że uwaga słuchaczy i czytelników koncentruje się na cechach osobowościowych uczestników polemiki. Celem udziału w dyskusji nie powinno być lansowanie się, zabieganie o sławę. Żyjemy w wyjątkowo narcystycznych czasach, w tyranii społecznej rozpoznawalności, kultu popularności (nierazko za wszelką cenę). Naukowiec powinien stronić od takich egoistycznych zachowań¹³.

Analiza projektów badawczych zaprezentowanych w czasie spotkań warsztatowych przekonuje, że badania europeistyczne są wielowymiarowe. I mimo że dotyczą one w głównej mierze Unii Europejskiej to ujawnia się w nich perspektywa rozpoznawania dziedzictwa przeszłości, tradycyjnych ogniw funkcjonowania instytucji życia publicznego, zwłaszcza o zasięgu międzynarodowym, relacji i stosunków międzynarodowych zarówno w szerokiej przestrzeni funkcjonowania różnych podmiotów życia kulturowego, jak i w powiązaniu bilateralnym, bezpieczeństwa, zagrożeń ujawniających się w rozwoju cywilizacyjnym, kwestii prawnych, gospodarczych, polityki społecznej o zasięgu europejskim globalnym, jak i lokalnym. Europa nierazko jawi się jako rzeczywistość komparatystyczna w odniesieniu do innych kontynentów, jak i mocarstw świata, co wiąże się przede wszystkim z postrzeganiem Unii Europejskiej jako nowoczesny podmiot stosunków międzynarodowych.

W badaniach europeistycznych ujawnia się podział na tzw. twardą rzeczywistość poznawczą (instytucje polityczne, systemy polityczne, stosunki międzynarodowe) i przestrzeń miękką (filozofia polityczna, myśl polityczna, kultura, opinia publiczna). Przedmiot tych badań sytuuje się w przestrzeni dociekań politologii¹⁴. Obie dyscypliny przywiązują dużą wagę do określenia metodologii badań, budowy teorii, rozpoznawania myśli politycznej, wiedzy o państwie, prawie i polityce, zarządzaniu i komunikacji społeczno-politycznej, systemach i instytucjach politycznych, polityce gospodarczej i społecznej, stosunkach międzynarodowych, przemianach globalnych. Zadaniem europeistyki, jak i politologii jest kompleksowe badanie zagadnień w ich wzajemnych uwarunkowaniach, wskazywanie na powiązania wewnątrz podsystemów i pomiędzy nimi, a także w całokształcie systemu kulturowego, który jest przedmiotem analizy.

Podobnie, jak w politologii tak w europeistyce przedmiotem jest badanie zjawisk i procesów politycznych w odniesieniu do konkretnej rzeczywistości, do empirycznego ich kształtowania, wykrycia prawidłowości, przewidywanie kształtowania przy-

¹³ *Teorie i metody w studiach europeistycznych*, red. A. Skolimowska, Warszawa 2013, s. 10.

¹⁴ A. Chodubski, *Wstęp do badań politologicznych*, Gdańsk 2013, s. 32–35.

szłości. Europeistyka i politologia, jak i inne dyscypliny teoretyczne nie orientują się na zwykłym opisie (deskrypcji), ale na rozpoznawanie istoty zjawisk i procesów kulturowo-cywilizacyjnych, ich wewnętrznych i zewnętrznych powiązaniach. Istotną cechą badań europeistycznych i politologicznych jest potrzeba ujęć systemowych. W badaniach tych nie powinno się ujmować rozpoznawanej rzeczywistości statystycznie, a należy orientować się na wykrywanie prawidłowości w nowych zjawiskach i zarysowujących się w procesach. W badaniach tych powinno się uwzględniać ustawicznie zmieniającą się rzeczywistość, w różnego rodzaju powiązaniach, poczynając od stosunkowo prostych, przechodząc do coraz bardziej skomplikowanych, dochodząc w końcowym rezultacie do próby oceny całości funkcjonowania rozpoznawanych podmiotów i przedmiotów życia kulturowego. W tej sytuacji ujawniają się funkcje tych dyscyplin, wyrażające się w: a) rozpoznawaniu *stricte* naukowym rzeczywistości kulturowo-cywilizacyjnej (wskazaniu oddziaływań, wpływów powiązań, związków itp.); b) dostarczaniu wiedzy wyjaśniającej, oceniającej, prognostycznej dla praktyki życia kulturowego, przydatnej w procesach budowy strategii dalszego rozwoju, jak i doraźnym procesie decyzyjnym.

Dyskusyjną rzeczywistość stanowi funkcja predyktywna badań empirycznych. Z jednej strony prognostykę uznaje się jako istotną część badań naukowych¹⁵. Przyjmuje się, że powołaniem wszelkich badań jest przewidywanie dalszego rozwoju zjawisk i procesów życia kulturowego i cywilizacyjnego. W naukach ścisłych predyktywność określa się na gruncie badań empirycznych; w naukach humanistycznych i społecznych przewidywanie jest wnioskowaniem o przyszłości i teraźniejszości. Określa się je mianem eksploratywnego. Służy ono sporządzaniu prognoz ostrzegawczych (jak może być). Nadto typowe jest normatywne przewidywanie przyszłości. To jest przyjmuje się pożądaną wizję przyszłości i przypuszcza się założenia, przy spełnieniu jakich warunków, pokonaniu jakich barier jest możliwe jej urzeczywistnienie. Przy tym przyjmuje się orientacje, m.in. że życie kulturowo-cywilizacyjne wciąż doskonali się i przechodzi na coraz wyższe stadia rozwoju czy też, że w rozwoju kulturowo-cywilizacyjnym odbywa się cykliczny rozwój, polegający na powtarzalności pewnych zjawisk i procesów¹⁶. W odniesieniu do nauk humanistycznych i społecznych, gdzie badania empiryczne prowadzone są w wąskim zakresie ujawnia się stanowisko odmawiające traktowania ich jako nauki w ścisłym tego słowa znaczeniu. W rzeczywistości kształtowania się świata informatycznego stanowisko to zdobywa coraz bardziej wpływową pozycję w potocznej recepcji nauki. Powołanie naukowe utożsamiane jest z odkrywczością, z badaniami w zakresie automatyzacji, robotyzacji, komputeryzacji w przemyśle, biotechnologii, telekomunikacji. Nie odmawia się

¹⁵ T. Bodio, A. Chodubski, *Polityka jako futurologia*, [w:] *Metafory polityki*, t. 2, red. B. Kaczmarek, Warszawa 2003, s. 343–367.

¹⁶ A. Piśkożub, *Cywilizacje w czasie i przestrzeni*, Gdańk 1996, s. 19–20.

przy tym jednak humanistycznego postrzegania świata, co wynika zwłaszcza z wyzwań etycznych, jak i z potrzeby przeciwdziałania się dehumanizacji stosunków międzyludzkich, degradacji intelektualnej jednostki¹⁷. W tej sytuacji przed naukami humanistycznymi i społecznymi ujawnia się wyzwanie edukacyjne: budzenie refleksji intelektualnej nad przemianami kulturowo-cywilizacyjnymi, postrzeganie zjawisk i procesów, generowanych przez postęp naukowo-techniczny w wymiarze wartości filozoficznych, humanistycznych (zarówno w wymiarze służenia człowiekowi, jak i zagrożenia dla jego życia i działalności).

W rozwoju nauki, jako całości podmiotu życia kulturowo-cywilizacyjnego, za szczególne wyzwania uznaje się: a) uznawanie wolności badań, poszerzanie tematyki o tzw. obszary zakazane, brak cenzury, brak ingerencji politycznej czy ideologicznej w treść działalności naukowej czy rekrutację do pracy naukowej; b) pogłębienie autonomii ośrodków badawczych (uczelni, instytutów specjalistycznych) oraz zmniejszanie roli czynników biurokratycznych w nauce; c) intensyfikowanie współpracy międzynarodowej w rozwoju badań naukowych, zwłaszcza przez młodszych pracowników nauki; d) poszerzanie możliwości publikacyjnych, zwłaszcza ustaleń badań własnych; e) prowadzenie polityki grantów, która powinna służyć merytorycznej konkurencji, ocenie projektów i dokonań badawczych¹⁸.

W badaniach humanistycznych i społecznych podkreślana jest potrzeba interdyscyplinarności między takimi dyscyplinami, jak np.: a) historia i politologia, socjologia, ekonomia, psychologia; b) nauki polityczne (politologia) i historia prawoznawstwo, socjologia, psychologia, pedagogika, filozofia, nauka o cywilizacji; c) socjologia i historia, antropologia, etnologia, psychologia, politologia, pedagogika; d) badań polonijnych z historią, etnologią, socjologią, politologią, literaturoznawstwem. Badania interdyscyplinarne podejmowane są też z różnych dyscyplin przez różne dyscypliny, np. a) transformacja ustrojowa stanowi przedmiot badań: politologii, ekonomii, socjologii, prawoznawstwa, pedagogiki; b) migracje znajdują się w polu uwagi: demografii, politologii, socjologii, etnologii, badań polonijnych, psychologii, ekonomii; c) globalizacja – nauki o cywilizacji, politologii, ekonomii, prawoznawstwa, socjologii, etnologii; d) europeistyka – politologii, prawoznawstwa, nauki o cywilizacji, historii, socjologii, psychologii, pedagogiki, komunikacji społeczno-politycznej.

Rozpoznając współczesne tendencje rozwoju nauk humanistycznych i społecznych zauważa się orientację na: 1. odwrót od badań faktograficznych, wąskoempirycznych na rzecz budowy ogólnych syntez teoretycznych; 2. odwrót od rozpoznawania statycznych modeli systemowych na rzecz dynamicznego, procesowego charakteru życia kulturowego pozostającego w nieustannym toku „stawania się”; 3. odwrót od

¹⁷ A. Chodubski, *Dylematy etyczne badań naukowych*, „Cywilizacja i Polityka” 2007, nr 5, s. 23–31.

¹⁸ *Nauka w Polsce w perspektywie XXI wieku Komitet Prognoz*, „Polska w XXI wieku” przy Prezydium PAN, Warszawa 1996, s. 301–302.

determinowania strukturalnego czy środowiskowego na rzecz uwzględniania roli podmiotów indywidualnych i zbiorowych (np. ruchów społecznych, charyzmatycznych przywódców) w wywoływaniu, lub blokowaniu zmian; 4. zmniejszenie zainteresowania „twardą” problematyką, instytucji, organizacji społecznej czy struktury, na rzecz „miękkiej problematyki”, kultury systemów wartości, znaczeń i reguł i norm dyskursu, mentalności zbiorowej; 5. w metodologii badawczej przywiązywanie istotnej wagi do posługiwania się metodami jakościowymi, interpretacyjnymi, studiami przypadku, analizą danych i źródeł zastanych a odchodzenie od *mody* na badania masowe, reprezentacyjne, sondażowe.

W badaniach humanistycznych i społecznych przywiązuje się istotną wagę do horyzontu czasowego. W rozpoznawaniu zjawisk i procesów poszukuje się porównawczo ich protoplastów z przeszłości; zwraca się na przyczyny ich ujawnianie się, meandry rozwoju w procesie przemian kulturowo-cywilizacyjnych. W badaniach europeistycznych nośne jest np. rozpoznawanie roli tradycji, mechanizmów jej dziedziczenia, rezonansu tradycji o różnym horyzoncie czasowym.

W badaniach europeistycznych w perspektywie interdyscyplinarnej szczególną nośność zdobywają takie zagadnienia, jak: 1. ujęcia metodologiczne i teoretyczne rozpoznawania rzeczywistości europeistycznej; 2. wyłanianie się nowych instytucji politycznych i ekonomicznych, zwłaszcza związanych z procesami integracji europejskiej; 3. demokratyzacja życia politycznego, ewolucja kultury obywatelskiej, tworzenie się kultury rynkowej; 4. wpływy i oddziaływania zjawisk i procesów globalizacyjnych na tożsamość europejską; 5. relacje, aspiracje i opory związane z rozwojem integracji europejskiej; 6. nowe rozwiązania prawne w przestrzeni europejskiej; 7. migracje ludności w Europie; 8. transformacja gospodarcza i jej skutki; 9. polityka społeczna (starzenie się społeczeństwa, młodzież, rozpad rodziny i jego konsekwencje, ubóstwo, poziom życia ludności, edukacja); 10. rzeczywistość międzynarodowa w Europie; powiązania i oddziaływania unijne.

W rozpoznawaniu tej rzeczywistości ważna jest świadomość metodologiczna. Rozumie się przez nią samowiedzę badacza w zakresie uprawiania nauki, jako samokreślenie się w zakresie rozpoznawania danej rzeczywistości. W praktyce badań europeistycznych obserwuje się świadome „unikanie” kwestii metodologicznych. Prezentację wyników badań sprowadza się najczęściej do ujęć opisowych, do powierzchowności analizy rozpoznawanych zjawisk i procesów. Unika się formułowania praw naukowych, wyjaśnień genetyczno-strukturalnych¹⁹.

W badaniach europeistycznych istotny jest problem stosowania właściwych metod i technik badawczych. Są to zasady i sposoby systematycznych dociekań w celu po-

¹⁹ A. Chodubski, *Teorie i metody badań europeistycznych*, [w:] *Teorie w studiach europejskich. W kierunku nowej agendy badawczej*, pod red. J. Ruskowskiego, L. Wojnicz, Szczecin–Warszawa 2012, s. 22.

znania obiektywnej rzeczywistości. Ich zadaniem jest usytuowanie podmiotu badań wśród procesów ujawniających się w rozwoju kulturowym i cywilizacyjnym (dotyczącym Europy). Usytuowanie to musi uwzględniać obiektywne prawidłowości rozwoju oraz realne przeprowadzenie badań, a przy tym celowość i adekwatność stosowania danych metod. Zauważa się przy tym, że w naukach humanistycznych i społecznych nie ma uniwersalnej, jednolitej klasyfikacji metod. Rzeczywistość ta wynika z dużego zróżnicowania zakresu przedmiotu poznania oraz różnorodności zasad dociekań, w celu obiektywnego rozpoznawania danej rzeczywistości, jak też z tradycji intelektualnej, gdzie nierzadko występuje odwoływanie się do autorytetów, zdrowego rozsądku, intuicji. W wąskim rozumieniu metodę pojmuje się jako technikę badawczą, tj. sposób pozyskiwania informacji, ich porządkowania i objaśniania. W badaniach europeistycznych nośne są takie techniki badawcze, jak pozyskiwanie materiałów (danych) o działalności instytucji w przeszłości i teraźniejszości, gromadzenie i systematyzowanie informacji o dziedzictwie przeszłości oraz o zjawiskach i procesach rzeczywistości stającej się.

W refleksji uogólniającej zauważa się, że:

1. europeistyka jako dyscyplina naukowa sytuuje się w rzeczywistości stającej się, poszukującej swej tożsamości;
2. główny jej przedmiot poznania stanowią zjawiska i procesy kulturowo-cywilizacyjne dokonujące się w przestrzeni europejskiej, a w tym zwłaszcza współczesna rzeczywistość integracyjna;
3. dyscyplina posługuje się w poznaniu metodami i technikami typowymi dla nauk humanistycznych i społecznych;
4. w oglądzie holistycznym ważne miejsce zajmuje w niej refleksja intelektualna, która budzi dyskusyjność innych dyscyplin naukowych, zwłaszcza orientujących się na studia analityczno-eksperymentalne.

Summary

The European research on the background of the general development trends of science

The following paper indicates, that European Studies as a scientific discipline exists in emerging reality in search for its identity. Its main object of cognition are civilization and cultural phenomena and processes that occur in European space, with particular emphasis on contemporary integration. This discipline implements cognitive methods and techniques typical for humanities and social studies. From the holistic perspective, the intellectual reflection plays here a prominent role. It provokes debates among the other scientific disciplines, particularly those oriented towards analytic and experimental studies.